

УДК 027.7-051

МОТИВИ НАВЧАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

І.І.Макеєва

У статті визначаються мотиви перекваліфікації співробітників бібліотек вищої школи, які не мають бібліотечної освіти. Успішність та ефективність навчальної діяльності залежать від одного соціально-психологічного чинника – мотиву навчання. Автором аналізується мотивація навчання майбутніх бібліотекарів як фактору, що значною мірою визначає продуктивність їхньої професійної діяльності.

Ключові слова: бібліотека, підвищення кваліфікації, перепідготовка, мотивація, навчальна діяльність, працівники вузівських бібліотек

Reasons of retraining of higher school libraries' employees, which do not have library education, are determined in the article. Progress and efficiency of educational activity depend on one socialpsychological factor - reason of studies. An author analyses motivation of future librarians studies as the factor that to a great

Освіта дорослих як культурний феномен, соціальне явище й освітня система має державно-суспільну цінність, визначає провідні принципи освітньої політики в інтересах людини, суспільства, країни. Вона охоплює весь культурний простір країни, всі категорії дорослого населення. Система освіти дорослих існує як своєрідний виперед-жальний механізм, що стабілізує прогресивно-поступальний, еволюційний розвиток сучасного суспільства.

На V Міжнародній конференції в Гамбурзі освіту дорослих було названо ключем до прогресу в XXI ст., урядам усіх держав було рекомендовано розглядати її як один із провідних напрямків державної політики.

Аналіз процесів реформування освітніх систем у розвинених країнах засвідчує, що всі вони зумовлені необхідністю формування нової парадигми освіти. У працях українського ученого-педагога С. Подмазова поняття парадигма тлумачиться так: "Парадигма є моделлю, що використовується для розв'язання не лише дослідницьких, а й практичних завдань певної галузі діяльності [6, 10]".

Сучасний стан освітнього простору української держави визначається міцною законодавчою базою. Нова освітня парадигма відображена в Національній доктрині розвитку освіти в Україні (затверджена Указом Президента України 17 квітня 2002 р.) та Законом України "Про освіту" [4; 3].

Пріоритетними напрямами державної політики в галузі освіти є:

- її особистісна орієнтація;
- формування національних і загально-людських цінностей;
- створення для громадян однакових можливостей у здобутті освіти;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій та ін.

Тому логічно, що перекваліфікація співробітників бібліотек вищих навчальних закладів (вишів) – цілеспрямований процес розвитку і виховання особистостей шляхом реалізації інформаційно-бібліографічних освітніх програм та послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах бібліотеки та поза її межами.

Метою дослідження є вивчення мотивів навчальної діяльності слухачів у системі підвищення кваліфікації, бібліотекарів вишів.

Освіта дорослих, зокрема бібліотекарів, що працюють у бібліотеках вищої школи, але не мають бібліотечної освіти, як проблема наукового дослідження належить до багатогранних комплексних проблем, що включають різні аспекти: соціологічний, психологічний, педагогічний, такі питання як соціально-економічне стимулювання перекваліфікації

бібліотекарів, організація системи підвищення кваліфікації фахівців бібліотек вишів, її форми й методи.

Успішність та ефективність навчальної діяльності залежать від одного соціально-психологічного чинника – мотиву навчання. Мотив (фр. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – внутрішня спонукальна сила, що забезпечує інтерес особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумові зусилля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема мотивації та врахування потреб особистості, що навчається, є центральною у дослідженні властивостей людини. "Жодну якість особистості не можна зрозуміти і пояснити, якщо невідомо, для задоволення якої потреби виникла ця якість [5,72]", – зазначив М.Неймарк. Мотиваційно-потребова сфера – складне психологічне явище, в якому домінують мотиви визначають спрямованість особистості.

Навчання, як і будь-яка діяльність, здійснюється під впливом певних стимулів, спонукань, що виступають у ролі рушійних сил навчальної активності слухачів. Такими спонукальними стимулами є потреби, інтереси, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації та ін. Вони утворюють мотивацію навчальної діяльності [1; 2; 7].

Мотивація виконує кілька функцій, які у своїй єдності забезпечують її керівну роль. Це спонукальна, організаційна та смислоутворювальна функції. Остання є провідною для мотиваційної сфери і визначає характер прояву двох інших функцій, надає їм особистісного смислу та значущості. Отже, сенс навчання майбутніх фахівців бібліотек вищої школи значною мірою визначає структуру мотиваційної сфери.

Окремі сторони мотиваційної сфери навчання мають специфічні психологічні характеристики. Навчання, як і будь-яка діяльність, починається з потреби – психологічного стану, що характеризується пізнавальною активністю людини, її готовністю до засвоєння знань.

Мотиви навчання поділяються на пізнавальні й соціальні. Пізнавальні спрямовані на опанування нових знань і пов'язані зі змістом та процесом навчання. Соціальні мотиви

зумовлюються відносинами між людьми у процесі навчання. Вони виражаються в проекції змін соціального статусу особистості в суспільстві, особливостях її стосунків з іншими бібліотекарями, які навчаються в системі підвищення кваліфікації й реалізуються через процес навчання.

До пізнавальних мотивів належить широке коло інтересів різних галузей, які спонукають бібліотекаря до пошуку нових знань та вмінь. Серед соціальних мотивів навчання виділяються такі види:

- широкі соціальні мотиви, які характеризуються ставленням до знань як до корисного засобу суспільства;

- вузькі соціальні мотиви, які виявляються в прагненні посісти певне місце в бібліотечному колективі, підтвердити свій статус, авторитет;

- мотиви співробітництва, спілкування з колегами, прагнення удосконалюватись у взаємовідносинах.

Поряд із мотивами важливим елементом мотиваційної сфери є мета, яка забезпечує реалізацію мотивів. Мотиви співвідносяться з навчальною діяльністю в цілому, а завдання відповідають окремим навчальним діям, забезпечують їхні реальні виконання. Процес постановки завдань потребує певних умінь, сформованості, які характеризують ступінь зрілості мотиваційної сфери майбутніх бібліотекарів.

Чималі можливості для формування мотивації навчання має й сам процес навчання в системі підвищення кваліфікації спеціалістів бібліотек вишів. Головне в даній роботі – постійно створювати умови для підвищення самооцінки бібліотекаря-початківця, вселити впевненість у реальність навчальних досягнень. Особливо велике значення для вирішення цієї проблеми має індивідуальний підхід до бібліотекарів, що перекваліфікуються, диференціація навчання. Важливо так будувати процес перекваліфікації, щоб бібліотекар міг виявити себе в ньому як самостійна особистість, опанувати більш складними прийомами бібліотечних технологій і – головне – постійно професійно зростати.

У формуванні мотиваційної сфери навчання необхідно врахувати емоційне ставлення бібліотекаря до процесу засвоєння знань. Емоції, відображаючи взаємозалежність між мотивами й можливостями успіху діяльності, що реалізує ці мотиви, не лише супроводжують процес діяльності, а й випереджають його, готуючи тим самим людину до професійної діяльності. Процес навчання завжди супроводжується емоціями позитивної або негативної модальності. Позитивна модальність – атмосфера емоційного комфорту – необхідна для позитивного ставлення до бібліотекаря й засвоєння знань, але в організації навчального процесу не слід орієнтуватися лише на позитивні емоції. Негативні емоції, які виникають у зв'язку із труднощами, негативними переживаннями, створюють своєрідний мотиваційний тонус у навчанні, спрямований на подолання труднощів.

На формування мотивації навчальної діяльності впливає рівень успіхів у навчанні, бо доведено, що успіх у ньому є джерелом позитивного ставлення до навчання і, навпаки, неуміння організувати свою діяльність призводить до негативно-мотивованого ставлення до навчання.

Також на формування мотивації навчання значно впливає оцінка діяльності майбутніх фахівців бібліотек вишів з боку викладача (лектора, методиста). Мотиваційна сфера майбутніх бібліотекарів повинна формуватися лише в умовах повноцінного особистого їхнього спілкування із досвідченим, висококваліфікованим і захопленим своєю професією викладачем, який уміє творчо мислити.

Із перших тижнів навчання слід розкрити перед слухачами суспільну значущість обраного ними фаху – спеціаліста бібліотеки вишу – необхідність розвитку своїх професійних якостей. Така робота має здійснюватися в різних формах: під час "посвячування в бібліотекарі", дискусій, вікторин, спілкування з визнаними спеціалістами. Все це сприятиме посиленню внутрішньої й зовнішньої мотивації майбутніх бібліотекарів.

Застосування на практиці теоретичних знань психології не є прямим і безпосереднім. Психологія як наука є продуктом вирішення

науково-теоретичних проблем і має узагальнений характер. Логіка наукового дослідження потребує, щоб з метою поглиблення аналізу виділялися проблеми, які належать до різних аспектів цілісної структури навчально-пізнавальної діяльності особистості. Пріміром, мотивація є предметом одних психологічних досліджень, а комунікація знань і розумові процеси – інших. Викладач системи підвищення інформаційно-бібліографічної кваліфікації співробітників бібліотек вишів повинен планувати свою роботу з урахуванням особливостей слухачів.

Отже, в умовах, коли підвищення кваліфікації співробітників бібліотек вишів є нагальною потребою, необхідно створити систему, що забезпечить перебудову психології бібліотекарів, тобто забезпечить бажання працювати саме в даній бібліотеці й можливість працювати в нових умовах.

Надзвичайно важливо диференціювати підвищення кваліфікації та перекваліфікації на основі об'єктивного діагностування рівня знань і вмінь співробітника бібліотеки і рівня його кваліфікації загалом.

Необхідні розробки концепції "педагогіки підвищення кваліфікації". Обґрунтуванням необхідності цієї концепції є специфіка об'єкта й предмета педагогічної діяльності у системі підвищення кваліфікації й перепідготовки, а також специфіка самого процесу навчання як перебудови системи психологічних (професійних) установок. Тут виникає й проблема кадрів для системи підвищення кваліфікації, тому що прийняття слухачами особливостей викладача є необхідною умовою педагогічної діяльності. Однак підготовки педагогічних кадрів для системи підвищення кваліфікації й перепідготовки бібліотечних працівників не здійснюється.

У реальних умовах такими викладачами є головні фахівці великих бібліотек регіону або викладачі закладів культури. Перші, найчастіше, є провідними фахівцями у своїй галузі, але не завжди підготовлені до педагогічної діяльності. Другі, хоча й педагоги за фахом, однак мета й завдання у вищій школі й системі підвищення кваліфікації й перепідготовки бібліотечних кадрів різні. Якщо в сис-

темі вищої школи завданням навчання є формування фахівця (і, природно, особистості), то в системі підвищення кваліфікації завдання принципово інше. Тут метою є перебудова вже сформованої системи у психології людини, його професійних установок. Все це потребує інших, ніж при навчанні студентів, форм і методів впливу на психіку особистостей, що навчаються. До того ж, варто враховувати й специфіку об'єкта педагогічної діяльності.

Для сучасного розвитку системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів характерні різні підходи до організації навчання. Водночас важливо зберегти все позитивне, що було напрацьовано системою в минулі роки і доповнити сучасними технологіями навчання та інформаційними технологіями.

Новою і надзвичайно важливою подією для системи підвищення кваліфікації є введення у практику дистанційної форми навчання. Слід визнати, що в розв'язанні цієї проблеми Україна залишилася позаду, порівняно з розвиненими країнами, не лише через незадовільне забезпечення, а й через непідготовленість спеціалістів, які мають здійснювати

методичне забезпечення дистанційної форми післядипломної освіти.

Нині найслабкішим ланцюгом у системі підвищення кваліфікації є вчасне забезпечення новою науковою та методичною літературою, в якій, зокрема, висвітлюється передовий досвід роботи кваліфікованих спеціалістів бібліотек України, зокрема, і бібліотек вищої школи.

Особливості реалізації перекваліфікації визначаються, передусім, специфікою контингенту слухачів. Це дорослі люди зі значним життєвим і професійним досвідом, відповідним соціальним статусом, що потребує застосування нетрадиційних методів і технологій навчання.

Отже, знання індивідуально-типологічних характеристик слухачів, особливостей їхнього реагування на різні способи пред'явлення навчального матеріалу й облік цих знань при виборі форм проведення занять, дозволяють знизити імовірність формування негативного психологічного стану, перебороти труднощі, що виникають у дорослих бібліотекарів у процесі навчання.

Використана література

1. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения / П.П.Блонский. – М.: Педагогика, 1989. – 304 с.
2. Вербицкий А.А. Развитие мотивации в контекстном обучении / А.А. Вербицкий // *Alma mater*. – 1998. – №1-2. – С. 47-50.
3. Закон України "Про освіту". – К., 2006. – 36 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти // *Освіта*. – 2002. – 1 трав.
5. Неймарк М.З. Роль системы потребностей в структуре личности / М.З.Неймарк. – М.: Педагогика, 1992. – 256 с.
6. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование / С.И.Подмазин. – Запорожье, 2000. – 260 с.
7. Токар Н.Ф. Динаміка мотивацій у процесі професійної підготовки / Н.Ф.Токар // *Педагогіка і психологія*. – 1997. – №4. – С.151-154.
8. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И.Щукина. – М.: Педагогика, 2001. – 270 с.